

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

<i>Előfizetsi díjak:</i>		A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjajkért kapják.	A lap szellemi részét illető cikkeket a szer- zőknek, az előfizetési pénzek a pénz- tári — az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatalnak küldendők.
Egész évre — — — — —	4 frt	—	
Félévre — — — — —	2 „	—	
Negyedévre — — — — —	1 „	Kéziratokat nem adunk vissza.	

Néhány szó az ösztönről.

A nagy mindenség bámulatos rendjében alig érdeklí valami oly közelről az embert, mint az állatvilág. A természetbúvár, a filozofus napestig el tud téprengegni egyik-másik rovar vagy emlős állat keletkezésének, fejlődésének tanulmányozásában, hanem azért ez is, az is azzal a szomorú tapasztalattal tér este nyugovóra, hogy az állatvilág kitanulmányozhatatlan s az emberi ész minél mélyebben kutat, annál több nehézségre bukkan. Így vagyunk az állatok ösztönével is. Bezéllünk az ösztönről anélkül, hogy értelmünk a dolog mélyére tudna hatolni. Megbámuljuk az állatok viselt dolgaiban a célszerűséget, de ennek okát adni képtelenek vagyunk, sőt akárhányszor megszegyvenül az ész az állatok ügyessége, leleményessége mellett. Bármiképen nézzük is a dolgot, be kell vallanunk, hogy az állat működésében egy eszes, és egy esztelen lény nyilvánul. Az esztelen maga az állat, az eszes pedig az állat célszerű működésének tervezője, tehetségeinek alkotója, vagyis Isten, „mert ő az — mondja szent Ágoston — ki angyalokat teremtett az égbe, férgecskéket a földre s a mint nem nagyobb azokban, úgy nem kisebb ezekben.“¹⁾

Mi tehát az ösztön? *Zoltvány* szerint az a benső erő, mely az élő lényt — nevezetesen az állatot — célszerű cselekedésre indítja anélkül, hogy az elérendő célt mint olyt ismerne. Az ösztön tehát pusztán érzi ki javakra irányul anélkül, hogy e javaknak mibeülését ismerné.²⁾

Az állati ösztönnek célszerű működése különösen az egyed, vagy faj fenntartására irányul; a magasabb rendű állatoknál pedig még találékonyságot, ravaszságot, sőt akárhányszor bizonyos kedélyességet is fedezhet fel a gondos szemlélő. *Darvin* például említi egy „jószívű“ nőstény paviant, melyet az általa örökbe fogadott kis cicá egyszerű megkarmolt. Erre a pavian elcsodálkozott, megvizsgálván a kis macska lábait, a veszedelmes körmöket leharapta. *Rengger* állítása szerint pedig, mikor majmainak először adott tojást, azok összetörték s tartalmának jó részét előntötték. — Később már csak a tojás végét törték be valami kemény tárgyon és nagy óvatosan; a bezuozott tojásbáj darabjait pedig ujaikkal szedték ki. Többször kaptak papírba göngyölt cukorkát. *Rengger* néha élő darazsat pokolt a papírba, persze

a mint a majmok a papírt hirtelen felnyitották, a darázs megszurta őket. De azontal a papírba göngyölt ajándékot fülkőzh tartották, mielőtt felbontották.³⁾

Valóban bámulatos ügyesség; de nagyon téved, ki a majmok, vagy más állatok találékonyságát az ész munkájának, a megfontolás eredményének tartaná, mert igaz marad, mit *Pesch* oly találóan mond, hogy az állat csak sipáda, mely a beleirott darabokat pompásan eljásza, de aztán egyebet nem is tud.⁴⁾

Ebből azonban önként következik az is, hogy minden állat magával hozza a világra nemcsak az érző és mozgó tehetséget, hanem az érzékek gyakorlásában való ügyességet, sőt a szerv helyes alkalmazásában való készséget is. Mig a kis gyermek sok nehézség leküzdése árán esetlős-botlás után tanulja meg érzékeinek helyesen használatát — a járást, nézést stb. — addig az állat rendszeren érzékeinek használásában kész jártassággal születik. Hogy a dolog így van, már bölcs *Seneca* beigazolta, mikor így ír: „*animalia instituta nascuntur*“ vagyis az állatok kitanítva születnek.

A bikaborjú valóban öklél, mielőtt szarva volna, a kis malac néha hasítani akar, mikor még nincs agyara, a rovár a mint leteszi bábtakaróját, azonnal repül, holott hernyókorában a repülést nem tanulhatta, gyakorolhatta. *Reaumur* szerint a sejtől ujjonnan kibújt mélnék alig szárad meg a szárnya, mindjárt tud és néha csinál is mindent, egyedül távozik hazulról és haza talál; e ső gyűjtő utja után már mézet és néha nyers viaszt is szedeget. Látszik, hogy az tanította meg — mondja *Reaumur*, a ki alkotta.

Még oly állatoknál is, melyek fogságban születnek, tökéletes fokban nyilvánul a fajrokonoknál észlelt ösztön. Így a fogságban nevelt róka csak olyan ravasz, mint az, a melyik fiatal kora óta gyakorolja magát a libalopásban; a kalitkában nevelt mókus éppen olyan ügyes és hamis, mint atyafiai. *Cuvier* pedig följegyzi, hogy egészen fiatal hódotokat mesterséges uton nevelt föl szülőkötől elkülönítve kényelmes lakásban; az építés mesterségét nem volt kitől tanulniok és lám ezek is összegyűjtötték a táplálékul elejők dobott galyak kéréit; mikor pedig sarat és szalmát is kaptak, szükség és cél nélkül házikót építettek, mint szülők.

Mit szólunk azonban a természet szabad szülöttjeiről a levegő urairól? Mig a teremtés egy része naponkint ugyanazon helyen zengi a Teremtő dicséretét, a másik rész utra,

1) *Creavit in coelum angelos, in terram vermiculos; nec maior in illis, nec minor in istis.*

2) *Dr. Zoltvány: Lélektan, Budapest, 1894, 84 1.*

3) *Darvin. Ember szárm. 107.*

4) *Pesch, Die grossen Welträtsel. 502.*

kel, hogy távol vidéken hirdesse az Ő csodáit. Gyors futárok repülnek át a légen, uszszák meg a tengereket, bagynak magok után hegyet, völgyet, erdöket és ligeteket. Némelyek a tavasz szárnyain érkezvén, ismét csakhamar eltűnnek, égaljra égaljra követve mozgó hazájukat; mások az emberi lakások körül telepednek le s a messziről jött utasok a régi ismeretség révén, ismét igénybe veszik tavalyi gazdájuk vendégszeretétét. Mindenik saját hajlama szerint választ magának tanyát: a vörösbegy a kunyhókban vesz szállást, a fecske a palotákat is fölkeresi. S ha megérkeztek a természet lantosai, minő akkordok rezegnek át a levegőn!

Erdő, mező újra megélenkül, a sok zenész minden nap ünnepel; a gerle nyögődéssel az aranybegy füttyje harsogja tul; a másik tölgy lomb mögé rejtőzve, újítja meg turbékolását hasonlóan a rengetegben megfújt kürt hullámzó hangjához.

A madarak költözésére nagy, sőt mondhatnám irányadó befolyást gyakorol az is, hogy minő összhangban vannak természet egyes jeleneivel. A szeles hónapokban érkezők szomorn, komor hanguk és vad természetűek, épen mint az évszak, melyben megjeleennek; ezek nem azért jönnek, hogy énekeikkel gyönyörködtessenek: ősztőlüket követik csupán, hogy a téli időnyre fölkeredve egy-egy lombfoslított fa tetején lekást vegyenek. Avagy ki ne látott volna szárados varjút üldögélni valamely vele egykoru magános, vén tölgy tetején, hol, mint valami ös-sybilja, mozdulatlan helyzetben, mintha csak gondolkoznék, időközökint egytagn jöshangokat vegyít a zúgó szél morajába?

Nem csoda tehát, ha a madarak vándorlása mindenkor magára vonta az emberek figyelmét és érdeklődését. Honnan jő, hová megy a madár? Ki sugja meg neki, hogy meneküljön hazájából, mert közel a zord és inséges tél? Honnan tudja ezt a madár akkor, mikor még enyhe a levegő s bővebben van az eséség? Ki tanítja meg arra, hol van az örökös nyár, ki mutatja meg neki az odavezető hosszú utat? S mikor otthon enyhül a levegő s ébredezni kezd a természet, micsoda posta viszi meg a madárnak Afrika ba az eurpai tavasz birét? A tudomány ma is bálmulja áll e titok előtt. Meyerer miután felszázadnál tovább tanulmányozta a madarak vándorlását ily nyilatkozatra fakadt: A helyett, hogy a talányokat megoldanók, mindegyre újabb talányokra bukkantunk, melyek megfejtése újabb és újabb nehézségekbe ütközik; nehézségekbe, melyeket talán sohasem lesz képes az emberi szellem megoldani.⁴

Sohol azonban ősztön sajátosabban nem nyilvánul, mint az önvédelem eszközeinek megválasztásában. Itt az ősztön minden képzeletet felülmul. Így valamennyi alát mindjárt első alkalommal kitalálja, hogyan lehet és kell lezéc-szerűbben védekeznie. A támadó kutya elől nem menekülhető béka holtnak teteti magát, vagy undorító nyálat vet reá, hogy annak életelő harapását kikerülhesse. Az óvatos kígyó balálküzdelmében csak fejét őrzi, melyet testével körülfog, hogy azt a halálos csapások ellen megvédjé. A legelő lovak, ha farkas közeledik, körbe futnak és hát-ó patkókkal verik vissza a veszélyes ellen támadásait. De talán mindannyit felülmulja e tekintetben a tölélsősodró. *Wasmann* följegyzése szerint ez a kis bogárka, mely csak pár nappal él, akkor is csak eszik és sütkérezik a napon, ha madár közeledik, birtelen megmered és igyekszik a fübe esni. E rovar honnan ismeri

a közeledő madár ama természetét, mely visszaborzad a hullától? vagy honnan tudja azt, hogyba lábait és ormányát összehuzza, balottnak látszik? hiszen tükörben csak nem nézte magát.⁵)

Ennyi leleményesség! Ész munkájának tudnók be az egészet, ha másfelől az ősztön vaksága az állatok apothoiziséből ki nem ábrándítana. Elég csak *Linné* leírását bepillantunk. Szerinte a lemming például 10—20 évenként borzasztó me nyiségben kél útra a svéd alpoktól a bottin tenger felé. A több ölnyi széles és beláthatatlan hosszúságú csapat éjnek idején hegyen, völgyön, vizeken, vagy akármi más akadályon keresztül mindig nyilegyenes irányban vándorol új hazája felé. Utjában ösvényeket tapos a földbe. Még a szénaboglyákat sem kerül ki, hanem átrágja magát rajtuk. Ha csolnakkal találkozik, belengrik, a tulsó oldalon pedig kivetli magát. A vizet meg nem kerül ki, sem az esetleg közel levő hidra ki nem tér, inkább ezrével vész bele a folyókba, tavakba és tengerbe.

Ily tényekkel szemben még az államat alapító hangya ősztöne, a kutya okossága, a majom ügyessége is csak ősztön marad, mert természetszerűen nyilvánul meg valamennyinél; de egyttal ebben különbözik az ősztől, mely tetiben a megfontolás mérőveszeje szerint igazodik.

Már előbb jeleztem, hogy az ősztön az érzéki javakra irányul. Az ember testére állat lévén, nála is a természeti törekvés ősztön alakjában nyilvánul. A csecsemő korban mikor még öntudatunk és eszünk szonnyad, máris célirányosan működünk. Az ősztön, lépjen bár helyébe az értelem, mint fény az árnyékot, szünös szüntelen követi ezt, sőt ereje hatalmasabb a fennmaradásban, mert akárbányszor, ha elborul az ész s a beteges idegrendszer képtelen a létek működését közvetíteni, tert hódít újra az ősztön s velünk marad egészen a sirig.

(Folyt. köv.)

A Cantus Gregorianus.

(Irtá: *Tornyai Ferenc*, erdélyi egyházm. áldozópap.)

(Folytatás.)

Feleljünk meg mindenek előtt arra a kérdésre, hogy micsoda az a Gergely-féle karének, — cantus gregorianus vel firmus?

Az anyaszentegyház a toledoi sz. zsinaton (1556-ban) következőleg definiálja: „Cantus Gregorianus ille iste est qui fidelium animos ad devotionem et pietatem excitat; denique iste est, qui, si recte decenterque peragatur, a piis hominibus libentius auditur, et alteri, qui cantus harmonicus seu musicus dicitur, merito profertur.“¹⁾

Dr. Witt Ferenc pedig ezen kérdésre, „mi a choralis ének?“ következőleg felel: „Choralis alatt azokat az egyhangu énekeket értjük, melyek a kereszténység első századaiban keletkezve, nagy Sz. Gergely pápa által összegyűjtettek, elrendeltettek és mai napiglan is az egyház által a szó szoros értelmében vett liturgikus egyházi zenének tekintetnek. Ezen „Choralis“ minden más harmonikus kíséret

1) Wasmann, Trichterwickler, 101. l.

2) Gergely-féle ének az, a mely a hívők lelkeit jámborságra és áhitatra gerjeszti, az az ének melyet, ha helyesen megfelelően előadatik, a jámbor nép szívesebben hallgat meg, és a több hangu éneknek méltan elébe tétetik.

nélkül jött létre és Gergely-féle karénekek (cantus Gregorianus firmus) is nevezetik. Palestrinának, ugyancsak elődeinek, kortársainak s követőinek kompozíciói nem chorálók, hanem régebbi polyphon (többhangu) vocális zene, ellentétben a hangszeres zenével. Mindkettő, vocalis és hangszeres zene együttesen alkalmazva képezik az ugynevezett „figuralis zenét.“

Dr. Haberl „Magister choralis“ című jeles művében²⁾ így jellemzi a Gergely-féle karéneket: „A Gergely-féle római choralis ének a katolikus liturgia tulajdonképeni zenéje, és egyhangulag (unisono) dallamszerűen összekötött hangmenetben, minden pontos vagy meghatározott időméret nélkül, a nyelv ritmusa szerint adatik elő.“

A híres choralista és beuroni bencés atya, P. Kienle Ambrus „Choral-Schule“ című kitűnő művében ezeket írja a Gergely-féle karénekről: „A choralis a kath. egyháznak sajátos és szigorúan vett liturgikus éneke.

A choralis a zenének oly neve, mely a nyugotnak modern és az összhangzatra alapított zenéjétől, mint a hogy az a XIII-ik század óta mindinkább kifejlődött, lényegesen különbözik. A gregorián dallamok régi alapokon nyugvó építlete modusaiban, ritmusában, hangképződéseiben és zenei lakjaiban, külső formájában, de még inkább belső szellemi hangéletben, érzéseiben, ezek nyilvánulásaiban, ujjongásaiban és busongásaiban olyképen különbözik modern zenéktől, mint akár valamelyik egyházatyának stílusa, formájában s tartalmában a legszebb, de modern imafomuláktól . . . A choralis alapja, erős szegletkőve a liturgikus énekkarnak; általa vezetetik be az énekkar az egyház szellemébe, tanul és tanít ezzel gondolkodni, zeneileg érezni menekül és megakárhány tévedés- s kihágástól.“

A choralis-nak ezen tekintélyes férfiak általi jellemzéséből elég világosan kitűnik a szóban lévő Gergely-féle karének mivolta, vagy fontossága a liturgiában, valamint okadatoltsága is ama előnyének és kitüntetett alkalmazásának, melyben az egyház kezdettől óta részesíté, s melynél fogva „integrális“ — lényeges alkotórészévé lett liturgikus istentiszteletünknek oly annyira, hogy akárhány istentiszteleti cselekményt, de főképen énekes nagymisét gregorián ének nélkül nem is képzelhetünk.

Ezen tényből indult ki Dr. Witt, midőn kimondja, hogy a „liturgikus törvény“ és ezzel ennek kötelező voltát az egész egyházra, ennek minden papjára és énekkarára világosan és meg nem cáfolható módon megállapítja, azt írva: „minden érdekelt félre nézve (ordinariatusok, egyházi előjárók, karnagyok, stb.) fenáll Isten és egyház előtt az a lelkiismeretben kötelező komoly kötelesség, hogy a cantus Gregorianus-t tartsák tulajdonképeni egyházi énekeknek, egyházi-zenének a legkitűnőbb értelemben, ezt minden más egyházi zenénél nagyobb előnyben részesítvén, s hogy mint ilyent becsüljék és műveljék.“ (Streitschrift p. 68.)

Nekünk sincs okunk ezen állítás ellen kifogást emelni, főképen, ha egyéb a dolog mellett szóló érveléseken kívül az egyháznak századok falyamán, a gregorián ének érdekében hozott s közzétett számos rendeleteit vesszük szemügyre, melyekből a napnál világosabban kitűnik az egyház akarata, szándéka és az a szembeszökő körülmény, hogy míg a gregorián éneket elrendeli, addig minden más, ha még oly megfelelő egyházi zenét, csak megenged, eltűr szentélyeiben.

Ne mondja tehát senki, hogy az anyaszentegyház sehol sem rendelte el határozott szavakkal a gregorianum liturgikus alkalmazását, anélkül, hogy bele ne tekintene liturgikus könyveinkbe, — még pedig a legrégebbekbe úgy mint az újabbakba — melyekben azt fogja látni, hogy sehol sincsen helye Palestrina stílusának, sem egyéb többhangu vagy figurális zenének, hanem egyesegyedül a gregorianum magasztos dallamainak, ama felséges énekeknek, melyek közvetlenül az egyház szívéből fakadtak vagy szentjeinek dalos kebeléből törtek elő, hogy körülövezzék titokteljes Istenimádását Krisztus szeplőtelen arájának s képezzék azt az Isten trónjához támasztott Jákob-lajtorját, melyen áldozati oltárainkról mennyei jó illatként emelkedik fel a magasba lelkes imadala a viaskodó szent községnek, hogy ott belevegyüljön a boldog mennyei karok szűtelen Istendicséretébe, menynevei liturgiájába.

Sz. Gergely előttünk még sok tekintetben rejtvénszerű hangjelezésétől, melyet a 7-ik, egészen 11–12-ik század liturgikus könyveiben találunk egész a mai kor, illetve az egyház által a legújabb időben kiadott liturgikus könyvek tipografikus kiadásúak tiszta, értelmes hangjelezéséig miúdig egy és ugyanazon szent dalokat találjuk a Missaléban, Antiphonarium-ban, Gradualé Romanum-ban. S ha missaléink elején az V-ik Pius pápától eredő bullában azt olvaszuk, hogy a szent mise úgy mondandó vagy énekelendő — prout jacet in missali, — első sorban és mindig a gregorianuma való vonatkozással vendő.

Vagy talán csak egy círfaság képpen állanak liturgikus szent könyveinkben az anyaszentegyház felséges imadalai, p. o. Introitus, Graduale, az Alleluják igazán az égiek örömdalaitól hasonló újongásai stb. melyeket a legrégebbi idők „választott nemzetsége“ szent lelkesedéssel zengedezett, s melyeket Krisztus helytartói, főpapjai oly nagy gonddal gyűjtöttek, őriztek, ápoltak s műveltek s mint legfőbb tekintély jelenlegi szent Atyánk a legújabb időben „atque omnibus, quibus musicae sacrae cura est, magnopere commendavit.“ — (XIII. Leo decr. 1878 nov. 15-én.)

Avagy azért hozott és hoz anyaszentegyházunk szent dalok érdekében annyi áldozatot, azért adja liturgikus szent könyveit mint liturgiánk egységes voltának szilárd kötelékét hívóink, a liturgia őreinek kezébe, hogy ezeket mellőzve magán vagy közkönyvtárak poros szekrényeibe rejtsek s aztán bolmi szentimentális semmiségekkel pótolják olyannyira, hogy ma már az illetékes körökről „quibus musicae sacrae cura est“ azt kell mondanunk: a missalén kívül alig ismerik a „Graduale Romanum-ot, Vesperalé-t, Antiphonarium-ot“ — legfeljebb nevökről?

Nem. Az egyháznak más a célja. S ha elmellőznök is liturgikus könyveink e tekintetbeni kézzel fogható tanbizonyosságát, feltaláljuk azt ama számos zsinati határozatokban és a Congr. Rituum rendeleteiben, melyek a Cantus Gregorianus-t“ mondják az egyház igazi, tulajdonképeni s minden más zenénél inkább művelendő énekeknek, liturgiánk lényeges alkotórészeknek.

Abból a tényből, hogy nagy Sz. Gergely a kora előtt keletkezett szent énekeket s dalokat nagy gonddal összegyűjtötte, rendezte, láthatóak már az egyház eredeti éneklési módjának első sorbani jogosultságát, ha nem is tudnók a szent atyák számos irataiból, mily nagy súlyt fektettek

2) Magyar nyelven kiadta a Pécs— egyházmegyei növendék papság.

erre az apostoli idők óta már, a mely teijegyzésekből meggyőződhetünk a hívők leglelkesebb, legbensőbb részvétől az egyház áldozati életében, úgy szintén arról is, hogy a liturgikus ének vala amaz erős kapcsol, mely az áldozó papot és a népet egy közös hitben, egy közös szeretetben, egy közös imában, egy közös áldozatban egyesíté. „Conveniebant olim omnes et psallebant communiter. Hoc nunc quoque facimus“ mondja már aranyzáru Sz. János († 407.)

Sz. Agoston ezen ősi szent dalokon épült, lelkesült, ezek lelkes szívből fakadó zengedezése indítá őt könyvekre. És ezen szent daloknak, melyekről szent lelkesedéssel, magasztalással szól egy Sz. Jeromos, († 420.), nagy Sz. Leó pápa, († 461.), Caesareus († 542.), Cassian, Sz. German párisi püspök, († 576.), egy Sz. Bernárd stb. stb. a melyeket a Szentlélek által kormányzott egyház szüntelen gyakorlata megszentelt, pápák, püspökök és a századok legnagyobb zene-tudósai az egyház legdrágább kincsének tartották tartanak, azoknak a szent énekeknek csak mellékes rendeltetésük jutna a liturgiában, a melyen aztán tulleheti magát a modern izlés, tanulatlanúság, tudatlanság, ellenszenv s többféle a gregorian énekre, sőt a liturgia fogyatékos ismeretére való elfogultság?

Nagy Sz. Gergely pápa ének gyűjteményét, melyet „Antiphonarium centonem“ nek nevezett, a Sz. Péter bazilikájának föltárához láncolta, ezáltal akarva kitétetni az egyház összegyűjtött s elrendelt szent énekeinek kötelező voltát, s hogy kételyek és versengések esetében ez legyen a mérvadó „mintapéldány“, mely szerint ismét el lehessen igazodni.

Nagy Károly embereit Rómába küldötte, hogy ott a forrásnál tanulmányozzák — „ab ipso fonte haurire cantus Gregoriani navitatem“ — az egyház kötelező liturgikus énekét.

Miután pedig Arezzo-i Guido célszerű hangbejelzésével lehetővé tette a liturgikus énekek megörökítését, azok állandósítását, hogy ugy fejezzem ki magamat — az egyház a legnagyobb gonddal örökösödött fölfötte főképp akkor, midőn a XIII-ik század óta mindinkább kifejtődött több hangú ének — nem kis veszélyére a gregorián énekek bürgő pártolókra talált és befészkelte magát a szentélyekbe. Már a Tridentinum előtti időben adattak ki a Gergely-féle karének kötelező voltára nézve pápai rendeletek, a többiek közt Sz. Marcell és XII. János pápák által, s na hihetünk Palestrina életirójának, Baini-nek, ugyan csak igaz, hogy Pierluigi eszközölte ki remek műséivel, hogy nem egyesegyedül s kizárólag csak is a gregorianumot tartotta meg az egyház istentiszteleteiben, hanem helyet engedett a polyphon, több hangú énekek is.

Ha a zenetörténelem Tridentinum előtti korszakát tanulmányozzunk, látni fogjuk, hogy már akkor is letettek zeneszerzők, kik a Gregorián szellemében szereztek miséket stb. P. o. Du Fay Vilmos, Ockenheim (Ockeghem) János, Josquin de Prés, Willaert, Isaak, Penfl, vagy a II. Lajos magyar király udvaránál alkalmazott Stolzer Tamás, s mások. Midőn azonban az egyházi zene álapota a Tridentinum korában annyira súlyodt, hogy megjavítását az egyház elkerülhetetlenül szükségessé tartotta, nem támaszkodott a Tridentinum előtti korszak egyházi zeneszerzőinek beváló műveire, nem ezen egyházi és a chora is szellemében írt művek ismertetése által iparkodott jobb állapotokat létesíteni, hanem a gregorianum behozatalát sürgette egész erélyvel

za egyház, sőt csak ezt akarta minden egyéb zene és ének kizárásával megtérni. — És miután később a szent zenét ismét kibontakozni látjuk az anyaszentegyház szolgálataiból s elzúlni a világ szellemében elmerülő művészetek kölcsönös érzéki ölelkézéseiben, i mért nem Palestrina, sem Orlando, Gabrielli stb. mintaszertl műveinek behozatalával, ezek tanulmányozásának sürgetésével, vagy ezek közvetlen felkarolásával kezdi meg a javítást, hanem igenis a Gregorianum ismerte észével, művelésének és felkarolásának energikus ajánlásával. Nem adja ki sem Palestrina, sem méltó tanítványainak monumentális és általa helyeselt műveit, hanem — bár nagy áldozatok hozásával — liturgikus könyveit: a Graduale-Vesperale Romanumot, Antiphonarumot, a Directorium chori-t stb.

A tridentini sz. zsinat elrendelte (sess. XXIII. de ref. cap. 18) „hogy a cantus Gregorianus sajátítássek el a seminariumok, a papnövendékek által.“ Ezen rendelet értelmében a Tridentinum utáni tartományi zsinatok is mindig arra törekedtek, hogy érvényre emeljék első sorban is a Gregorianumot, határozatokot hozván annak művelése, ápolása, felkarolása és az istentiszteleten való előrendül alkalmazása érdekében. Ily határozatokat olvashatunk a cambray-i, (1565), miánói (1565 és 1573.), augsburgi és costanzi, (1567), mebelni (1570 és 1607.), toledói (1566), szleburgi (1569.), bourdeaux-i (1583), bourgesi (1584), mexicói (1585), avignoni (1494), kölni (1598), uarbone-i (1609), stb. val'amin nehányan legujabb időben tartott tartományi zsinat határozataiban is.

Hogy a Tridentinum utáni pápák mily nagy gonddal karolták fel a Gregorianumot, kitűnik V. Pius pápa az egyházi ének érdekében kétéjtett működéséből, ki 1568. jul. 8-án és 1570. jul. 14-én közzetett bullaiban elrendeli a liturgikus könyvek legpontosabb revidelését és újbóli kiadását. XIII. Gergely pápa Palestrinára bízta a liturgikus könyvek átvezését s javítását, ki is tanítványával Guidetti-vel (áldozár és a pápai énekkar jeles tagja) sok fáradozás után kiadta 1582-ben a Directorium chori-t, melyben a dominicalis officiumon kívül foglaltak hónapok szerint a proprium de sanctis, Commune sanctorum, officium dedicationis ecclesiae, off. de B. Maria Virg. és defunctorum hangbejelzésben, ugyszintén a psalmusok, versiculusok, hymnusok, litániák, Kyrie, Gloria és az Ordinarium missae többi részének éneklési módja.

XIII. Benedek pápa a „fogyokról nevezett sarúttan testvéreknek“ 1728. január 18-án szigorúan megbagyja, hogy „mindenképpen s kizárólag csak a Gregorianumot használják istentisztelet alatt; ugyszintén a milánói stb. Radegunda zárdában lakó bencés apácák is, miután VII. Sándor és XI. Gergely pápák az előtt már mindennemű figurális éneklést megtiltottak a római apácák zárdáiban.

XIV. Benedek pápa 1749. február 19-én közrebocsátott Enekyklájában a Gregorianumot röviden „Cantus ecclesiasticus-nak“ mondja.

A Ceremoniale Episcoporumnak 1885-ben Pustetnél, Regensburgban megjelent kiadásában a Gregorianumról olvashatjuk, hogy az a „Cantus ecclesiasticus per eminentiam.“ Továbbá pedig: „In missis let officis Defunctorum, nec organo, nec musica, quam figuratam vocant, utimur, sed Cantu firmo; quem etiam tempore Adventus et Quadragesime in ferialibus diebus convenit adhiberi.“ — „Cantores a Dominica quinta Quadragesimae usque ad Pascha, excepta

feria quinta in Coena Domini, non utantur cantu figurato sed Gregoriano.“ (lib. II. cap. 20 nr. 4.) A vecsernyéről ugyancsak a Caer. Episcoporumban olvassuk a következőket: „Omnes de choro et alii ministri sedebunt, et Psalmi decantabuntur cantu Gregoriano cum pausa“ etc. (Lib. II. 5. 3.) „Psalmi decantari debent a choro in tono et cantu Gregoriano cum gravitate et decore ita, ut eorum verba ab omnibus intelligantur.“ (Ibidem lib. II. 1. 8.)

(Folyt. köv.)

A székelyudvarhelyi tanári kongresszus.

Kevesen gyűltünk össze—Csíksomlyóiról 4, Kolozsvárról, Brassóból és Gyulafehérvárról 2—2. — az idén Székelyudvarhelyt s ez rosszul esett a helybelieknek és méltán, mert éppen ők működtek legnagyobb buzgalommal a kongresszus létrehozásán és fenntartásán. Jellemző és sok tekintetben igaz egyik tanárnak azon megjegyzése, hogy sokan eljöhetnek, de nem akarnak eljöni, és sokan elakarnak jöni, de nem jöhetnek.

Szabályzatainkat a miniszterium a múlt év dec. 24-én megerősítette; oly nemes a célja társulatunknak, hogy az a kevés áldozat, melyet felvirágoztatása érdekében hoznunk kell, busáson visszafizetődik. A gyűlés lefolyásáról a következőket jegyeztük fel.

Pál István kanonok referens ünnepélyes Veni Sanctet és szent misét tartott, mely után a gym. dísztermében gyűltünk össze. Ugyancsak Pál I. referens bemutatván a főtanbátóság képviselőit Török Albert dr. ny. főispán és Jung-Cseke-Lajos apát-plebános igazgató tanácsosokat egy bár nem oly nagy szabásu, mint a múlt évi kolozsvári — de tanulságos beszédben történeti visszpillantást tesz a tanáregylet érdekében 1888/9-ben kezdődő mozgalmakról, majd társulatunk célját szabályzatunk értelmében tömörön magyarázva üdvözli a főtanbátóság nevében a megjelenteket s felhív, hogy a gyűlés alakuljon meg.

Elnökül szokás szerint a helybeli igazgatót, Soó G.-t. jegyzőül pedig Tamás A.-t és Szélyes D.-t választottuk. Az elnök megnyitójában hat esztendő eredményeit adja elő, kegyeletesen emlékezik meg b. E. Lestyán brassói tanárról, kinek legnagyobb érdeme van a kongresszus létrehozásában, majd társulatunknak életre való érdemességét fejtegette s rámutatott azokra az eredményekre, melyeket a kongresszusoknak köszönünk. Nagyobb pártolással többet tehetnénk, mondá tovább s végül férfias nyíltsággal kijelentette, hogy vagy legyen kongresszus szervezve mindenki állja meg a helyét vagy oszljon szét. Az elnöki beszéd után Sogati indítványára a püspök úr ő méltóságát táviratilag üdvözli a kongresszus és működésére főpásztorul áldás át kéri.

Ezután a tárgysorozat szerint Erdélyi Károly dr. tartott felolvasást Fourier Péterrel; ő az volt Lotharingiában a nevelés terén, mi Kalazanti József Olaszországban a fiú nevelés terén. Összehasonlítva Frankéval, kit mindig emlegetnek, Fourierrel nem is emlékeznek még kath. pedagógusok sem. E mellőzés azon javaslatra indítja a felolvasót, ki Fouriernek életrajzát most írja meg, hogy kongresszusainkon jó volna egy-egy elhangyagolt kath. neveőnek működését ismertetni. A kongresszus ezt helyeslőleg tudomásul veszi.

Gáspár J. „A művészeti oktatás a középiskolában“

címmei olvasott fel, ezen újabban nagyon sokat tárgyalt tételtől szellemesen beszélt. A szöveget minden tárgynál tanítani kell, azért nem ajája a külön tárgyként való tanítást, szépen csoportosítja a középiskolai tárgyakat s a görög calogathia m gvalósítását mint eszményt állítja oda. Hozzászólta: Török A. dr.: Az örök szép a természet marad, kirándulás okalkalmával ezekre figyelmeztetni kell a fiukat, mi sokban fejleszti a műlést. Erdélyi K. dr. Az irodalmi és művészeti muzeum felállítását sürgeti, elítéli az illusztrált könyveket melyek izlésrontók, inkább mint a Vénus alakok, majd azt indítványozza, hogy állítsuk össze minden intézetben a művészeti tárgyak canonját. Pál I. és Avéd pártolólóg szólnak hozzá s a közgyűlés is elfogadja.

A következő felolvasó Emberi A. volt: „Az ifjuság műveltsége a társadalom tükrében.“ Lendülettel és sok szellemességgel beszélt, hogy miképen kellene a tanuló ifjuságot a társadalomba bevezetni, nagy bátorsággal vitte az ifjakat a küöntéle szórakoztató helyekre, multságokba, bálókba, de végül maga is megijedt s határozati javaslatában tekintettel sok mindenre, csak megvitásra bocsátja tétéét. A vitában résztvevtek Török dr. igazgatótanácsos, Pál I. referens, Erdélyi K., Varga S. és többen s abban történt a megállapodás, hogy ez ügy erkölcsi szempontból nagyon kényes s a korlátozás sokkal jobb és célra vezetőbb, mint a szabadság. Mihez a felolvasó is csatlakozott.

Ezután a muzeumphiliskumba mentünk, a hól Szigeti tartott érdekes kísérleteket az egyenletes, az egyenletesen gyorsuló mozgásról, inga lengésről és több lénygtani tüne-ményről.

Kis szünet után ismét Emberi A. olvasott fel: „A historiai hatás ma és a multban“ címmel. Újból szellemesen beszélt, panaszkodott, hogy a régi retorikai felkészítő irányzatot elhagyták a történet tanárok — ez látszik a tanulókon s inkább okoskodó s vitakozó lett a történet tanulása. Nemzeti hagyományainkat esztá teszi a kritika, a politika befolyásolja a történetet s nem megfordítva. Török A. dr. nagy elismeréssel szól, hogy a felolvasó a figyelmet erre is kiterjesztete. Eröss védelmezi a történettantást s nem ismer oly tanárt, ki nemzeti nagyjainkról, dicsőségünkről szó noki lendület és lelkesedéssel nem beszélne. Ugyanezt mondja Erdélyi K. dr. s egy érdekes történeti faldumra hívja tel a figyelmet (ilye még több is van). Marczali a Milleniumi historiában azt mondja, hogy a magyar királyságot nem a nemzet, hanem az Árpádok alkotották.

Az utolsó felolvasó Tamás A. volt. „A természetrajz tanításához a középiskolában“ szólott. Az ásványtan tanításánál a geologia és a biblia kiegészítése szükséges, mert tankönyveink rosszak. A növény- és állattanban a fejlődéstan darvinistikus és nagyon aprólékos. Nagy buzgalommal beszélt tovább a vallás-erkölcsi irányról, s jó könyvek irására hív fel. Elismerőleg szölkta hozzá Csató J. Pál I. Ezután Erdélyi K. dr. jelentette, hogy a görög és latin ker. irókból már készülnek a szemelvények, melyeket iskoláinkban a pogány klasszikusok mellett taníthatunk.

A hittan oktatásról a jelen voltak nem tudtak meg-egyezésre jutni s így marad a régi tárgybeosztás.

Végül az elnök bemutatja a megerősített alapszabályokat. A jövő kongresszus Gyulafehérvárt lesz és pedig nov. 3. vagy 4 én az új gymnasium épületének felszente ésekor. Ezen kongresszus elnökének Avéd igazgatót, titkárnak Eröss, pénztárnokának Fejér G. drt., választmányi tagnak Pál A. választottuk meg.

A délután 3 óráig tartott gyűlés után terített asztalhoz ültünk s jó kedvvel, sok köszöntővel mulatoztunk. Köszönet érte a jó kollégáknak. Ad revidere Gyulafehérvárt.

Egy jelenolt.

T Á R C A

A hazafias papság.

Az 1848—49-iki szabadság történetét ha a maga nagyszerűségében ma olvassuk, sokkal szebb képet kapunk, mint csak egy pár év előtt is; de mikor lesz előttünk a kép a maga teljességében. mikor látjuk meg azt kialakítva úgy hogy annak minden részlete meg legyen világítva: erre még sok idő kell!

Nem lesz érdektelen, habár egy vonással is, a nagy idők nagy embereinek alakjairól, viselkedéseiről számot adni e téren.

Ezzel tartozom én is azon tiszteletnél fogva, melylyel szabadságbarcunk iránt viseltetem, de más részben tiszteletreméltó neveknek fennmaradni, ezeket emlékünkből megőrizni kötelesség is.

Mindenkinek meg volt a maga feladata; újúnak, öregnek egyaránt kötelességet kellett teljesíteni; papjaink közt sok volt Kapisztrán János.

Maros-Vásárhely nagy piacán meg jelenik Bardócz Jankó, kit szép alakjánál, gyönyörű szóbeli képességénél fogva a nagyevű Haynaldal hasonlítottak össze; s miként a tárgató ére szava harera tüzeite a honvédet: úgy Bardócz is az ő ellenállhatlan szónoklatával csatasorokba állította a polgárokat.

Nem kevesebb szolgálatot tett a közsvényes-remetei alesperes-plebános: néhai Lakatos János is, ki megyéjéből ötven honvédet vitt a Tolnai csapatához.

Minő megbató jelenet volt, kedves olvasóim, mikor e derék pap a szöszékre lépett megáldani a hadi zászlót, s aztán átadja azt egy erőskartú honvédnek, maga pedig keresztet tartva kezében, indulnak a haza védelmére!

Avagy nem tiszteletreméltó lelkésze volt-e Korondnak Sebestyén József, a diéső hazafi, ki annyi viszontagságos idők után Bardóczot életveszélyek közt tartja magánál s végül egy meghitt emberével, az erdei ősvényeken bekalauzoltatja Romániába.

* * *

A szabadságharcot megvívta hőseink, az ellenség szétverődött, de az északi nagy hatalom végül Magyarországra omlik, s a borzasztó suly alatt elvérzik a magyar.

Ezt követi a tehetetlen düh: az ártatlanokon a véres bosszú; a tömlöcök megtelnek hazafiakkal s Olmütz, Josefstadt gúnykacajt üznek a hősökkel; szerencsés az, ki elmenekülhetett, mert különben Haynau úr előtt nincs irgalom, kegyelem.

Bardócz szép, ifjú alak volt, kinek a női ruha is igen jól állott; közelében lakott Bodó Alajos, ki nem régen mint csikomslyói alesperes-plebános halt el, akkor profeszor volt Maros-Vásárhelyt.

A profosz kegyelme folytán Bardócz számára szabad volt élelmet, ruházatot beszállítani a fogházba.

Egy reggel Bardócz vizes edényvel kezében, női ruhában a várból kijött, s a toronyba fölment, hol egész nyugodtan nézhette az alant futkosó, őt kereső őrzárakat...

Eltelt egy hét, Bardócz nincs sehol; de Bodó gazda megunta már a sok zaklatást s ágytakarójából a sekrestyés-sel ruhát csináltatott s miután Lakatos plebános Remetéről gyakran hord be zabot eladni, így könnyű lesz Bardóczot kilopni a városból.

A terv készen van; egy lélegyéről is gondoskodva van, Bardócz a nagy kutból megtölti s aztán egy rossz löcsön, a vállán mint egy szemérmes szolgáló jön ki a városból az őrségen át, — ez így szépen sikerült is.

Lakatos a városon kívül felfogta a menekültet s három óra múlva Remetén volt, hol a kiállott nehéz órákat kipihenheték.

Azonban a házigazdára nézve ezen naptól kezdődik az aggodalmas idő.

A nyomozást a rendőség folytatja, kisütkít végül azt, hogy Köszvényes-Remete és vidéke lesz a menekülők fészke; kimondják azt, hogy a hol Bardóczot megfogják, vele szembe fogják a házi gazdát is felakasztani.

De a remetei pap tudta, hogy az ilyen multság nem egészséges, azért neki és derék cselédjének vigyázni kell.

Megtörtént az, hogy éjszaka nyolc zsandár érkezett meg; a kutyák jelezték a váratlan vendégeket; „keljen fel uram! és adja ide a templom kulcsait, itt menekültek vannak” mondja a parancsnok.

„Kérem a templomban én vagyok az úr, oda az én tudtomnom kívül bemenni nem szabad senkinek, várjon tehát a míg felöltözködöm s aztán jelenlétemben kutathatnak.”

Nincs sehol senki, minden részét átvizsgálják a templomnak s azután mennek a gazdasági épületekbe s ott a szénát, szalmát összeszurkálják, de miután nem találtak senkit, elvonultak.

Igen jól szolgált volt pedig a rendőség, mert azelőtt egy őrával voltak ott: Veszely Károly, Keresztes Márton, Farezádé Miska papok; továbbá Gál, Török, Horvát, a székelly martirok, csak hogy míg ezen urasnak jókedvük volt, a gazda őrt állott, s a legkisebb jelre a közeli gyümölcsös kertekben át a faluba jó emberekhez menekültek.

Mert uraim! akkor jó emberek voltak; tudták, hogy kik vannak a lelkészül, de nem volt rá eset, hogy valaki a dolgot elárulta volna!

Megtörtént az is, hogy Lakatos Szász-Régen felé ment s találkozik egy őrzárattal a szomszéd faluban: Köhérben; az oláh paphoz beszáll, itt betegséget színel s a kocsisnak meghagyja, hogy gyorsan lovagoljon vissza Remetére s csak annyit mondjon, hogy a fegyvereket jó helyre kell tenni, s az orvososságos üveget, mely az almáriumban van, hozza el gyorsan, mert rosszul érzi magát.

Természetesen, az ily betegség okát tudták mindjárt a menekültek s odább álltak.

De tovább már nem lehetett Bardóczot rejtegetni; Keresztes, a néhai nagyboldogasszonyi alesperes-plebános Lakatosnál egyszer kocsis, meg máskor mint ügyetlen béres nagyszerűen vitte szerepét, de Bardóczczal nem lehetett boldogulnieki menekülni kellett Romániába.

Holnap indulunk — mondja a házi gazda; a harisnya, egy pár bocskor és a kezespostó felső készen van, ezeket az élelmi szerekkel összekapcsoljuk; Korondig mint jó állapotban levő szolgáló illik a kocsis mellett; — így történt.

Korondra szerencsésen megérkeztek, a derék plebános.

mindent tudott, de a cselédség gyanus szemmel nézi a „szolgát” ki feltűnő nagyokat lépett a szoknyában.

Ezen állapotot megíteni kellett azonnal. Lakatos komoly képpel most a szolgáltól elé lépett s a többi cselédek előtt megleckézteti, mint olyat, ki gyalázatot hozott a házhoz; erkölcstelen életének gyümölcsét most viheti.

Kora reggel búcsút vesz a három derék pap egymástól: Bardócz kalauzával Romániába menekül, itt egy bojmánál, kinek gyermekeit tanítja, nevelő lesz; később az amnestiával haza jön s szerencsétlenül elpusztul.

Lakatosnak később magát purifikálni kellett. Maros-Vársárhelyre beidézék; a német commissió összeül s neki sok mindent beszélnek; Lakatos a német szót nem érti s hosszas kinlódás, vallatás után jegyzőkönyvet vesznek fel, s kényszerítik ezt aláírni.

Lakatos azonban ily megjegyzéssel, hogy „ha ezen jegyzőkönyvben németül az van írva: hogy „én a forradalmi időszak alatt semmiben részt nem vettem, baem mint lelkes szolgáltam: akkor ily értelemben aláírom nevemet, különben nem.”

Mikor ezen megjegyzést a német commissió magával megértette, ráförmedtek Lakatosra s végül is baza szidták.

Ilyeneket művelt a hazafiúi erény, ilyen volt a hazafias papság!

Izra.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Püspök úr ő méltósága** fogadó hó tizenkettedikén Kolozsvárra utazik, hogy az igazgatótanács 13-iki ülésében elnököljön. Tizenhatodikán a béralmas szentségét osztja ki az ottani főtemplomban és tizenbenedikén vi szatér székebélyére.

— **A husvétii ünnepek.** A husvétii szent ünnepek szépen, meghatóan folytak le. A székesegyház állandóan tevével ajátás közönséggel. A feltámadás szertartását püspök úr ő méltósága végezte. Tekintettel a hideg szeles időre, a körmenet a székesegyházban tartatott meg. Ünnepe első napján ő méltósága végezte az ünnepélyes szentmisét, mely után pedig szentbeszédet intézett a hívekhez. Ünnepe második napján is püspök úr mondotta a szentmisét. — Megemlékeztünk itten kispapjainkról is, kik úgy a nagyheti hosszas ceremóniára, mint az ünnepek alatt Resch L. György karnagy vezetése alatt szépen énekeltek.

— **Apáti megáldás.** Ujfalusi József dr. kanonok és papnevelőtisztviselő rector a husvétii második szentmise alatt avalta püspök úrunk kolozsmonostori apáttá. — Evangelium után a kinevezési okmányok felolvastattak és a felavatandó apát letette a professio fideit. Az utolsó evangelium előtt az apáti jelvények megáldatván az új apátnak átadattak, amire a püspöki benedictio után a népet megáldotta és a szokásos „ad multos annos“-t énekelte. — A szertartáson az oltáregyesület tagjai testileg megjelentek.

— **A székesegyház husvétii ajándéka.** A székesegyház számára egy teljes új püspöki ornátus szerzetett be. Az ornátus egyike a legremekesebb kivitelűeknek, a mik e században készültek. Szövege a legfinomabb arany brochát. Nem török, nem gyűrődik, nem sehéz, hozzá könnyen csomagolható, anélkül, hogy a csomagolás meglátszanék rajta. Ára: 3,700 ft, a mit igen jutányosnak mondhatunk. — Az ornátus a bécsi Deiler-cég gyártása. Egy másik cégnél 5—6000 frtban került volna. Ugyanazért a nevezett céget az erdélyi papság figyelmébe melegen ajánljuk. A cégnek saját gyára van, készítményei kitűnőek, olcsóak és az egyházi üzletnek megfelelőek. Magyarországi képviselője *Brückner Ferenc* jelenleg Gyulafehérvárt idézik és az egész egyházmegyét bejárni szándékozik.

— **Halálozás.** Egy jobb időket élt matrona halt el 82 éves korában Gyulafehérvárt folyó hó 1-én, *Szárhegyi Lázár Johanna grófnő*, Lázár Kálmán grófnak, a korán elhalt természetrajzi írónak a nővére. Temetése harmadikán ment végbe és megjelent azon püspök úr ő méltósága is Mikos János gróf, szerpappal. A család tagjai közül jelen voltak Lázár István gróf kolozsmegyeyei alispán, Lázár Kálmán gróf marosvásárhelyi kir. ügyész.

— **Római hírek.** 1870-ig világhírű volt a husvétii ünnepek Rómában. Ezekre és ezekre rugott azok száma, a kik a világ minden részéről Rómába siettek, hogy végig nézzék azokat a magasztos szertartásokat, melyeket maga a pápa végzett. Es csakugyan felejthetetlen benyomást gyakorolt mindenkire a nagycsütörtöki lábmossa, melynél a diszértől megfosztott pápa adóborult a 13 apostol lábaihoz és megmosta, megcsókolta azokat; a lábmossa után maga a pápa kötélynnyel övezetten hordta fel a 13 apostol számára az ételeket a: apostolok ebédjé. Nagypénteken, a kereszt imáadásánál méltósága minden jelét leteve sarutlanul lépett a pápa a kereszt elé, homlokával háromszor érintette a földet és hódolata jeléül 100 aranytallért tett le a kereszt mellé. A „Sixtina“ nagyheti szertartásáról, Bains, Bai és Allegri „Miserere“-jéről nem tudnak eleget írni azok, a kik hallották. A római lapok évről-évre hozzák annak a nagyszerű jelenetnek képét, a mikor nagycsütörtökön és husvét vasárnapján a pápa Sz. Péter loggiajáról megadta az ünnepélyes áldást. Az angyalvár tűzijátékáról, a „girandola“-ról ma is még bihetetlen dolgokat tudnak megélni a rómaiak. Mindez 1870-től fogva megszűnt. A pápa teljesen visszavonul a nagyhet alatt és husvét napján is csak magán kápolnájában osztja ki a vatikáni személyzetnek az Ur testét. A mi még megmaradt, már az is oly nagyszerű, hogy érdemes érette Rómába jönni. A nagycsütörtök napját a Lateránban, nagypénteket S. Croce in Gerusalemme templomban, nagyszombatot ismét a Lateránban illik megfigyeztetni, a mikor megkecszelik a felnött megtért eretnekeket, ordinálják a papokat. E három nap alatt a nép láthatja Róma összes ereklyéit; nagypénteken Parocchii biborossal az éven a „Sz. kereszt egylete“ S. Croce in Gerusalemme templomában a kereszt legnagyobb ereklyéjével ünnepélyes körmenetet rendez. Nagypénteken déltől 3 óráig Róma nagyobb templomaiban megtartják az „Agonia“-t, Krisztus urunk keresztalála emlékére; este, az „Ave“ után egy órán át a „Maria Desolata“ víga zatlására a hettájdalmú Sz. Szűzről emlékeznek meg. A pap többi részét úgy töltik el a rómaiak, hogy sorra veszik a külföldi nagyobb papnevelő intézetek növendékeinek szertartásait. Ilyenkor el tudnak ülni órahosszat az oaszok kezükben a „Hebdomada Sancta“ latin és olasz kiadásával és nagy figyelemmel követik a szolozsma minden szavát, a szertartás minden mozzanatát. A római legkedvesebb napja azonban még is csak nagycsütörtök, a mikor templomról-templomra járhatnak szent sirt nézni. A római szent sirt elter a mi sirainktól. Mig az egész templom minden ékét meg van fosztva, a templom egy mellékoltára ritka fényben tündököl. Az olár főút és körül a templom boltozatától a földig nehéz, arannyal gazdagon átszőtt piros bársony vagy selyem szőnyegek futnak le. Az oltár egész pámalag övezi, a legszebb déli növények, viruló, ilatos virágok díszítik. A virágok között az oltáron számtalan gyertyaláng csillog. Az oltár tetején kis márványkoporsó áll. Ha a pap mise után a a beborított kehelyben a sz. ostyát ünnepélyes körmenetben a templomba körülvitte, a feldisznített oltarhoz költök: egy szerpap átveszi a kehelyt az Ur testével, felnyitja a koporsót, beteszi a kehelyt, lezárja a koporsó fedelét és a kulcsot átadja a celebráló papnak. A koporsóban levő sz. ostya képezi azután a római nép imádása tárgyát nagypéntek csónkamiséjéig, a mikor a pap kivesszi a koporsóból az Ur testét. Ezzel eltűnik a sz. sirt, az oltár mestos tükékességétől a nagyszombat misejéig nincs oltáriszentség, nincs semmi gyertyaláng a templomban, csak a főtűr től átható a hatalmas feszület, mellette sz. János és Szűz Maria.

Nagyszombat reggelén eltűnt a főoltár fölött a kereszt, helyét függöny borítja, mely derengő reggelt ábrázol. Az „Ex-sultet” alatt újra fellángolnak a mécsesek, miután a tűzet a búsvéti gyertyától kapták. A mise „Gloria”ja megkezdésénél ha zúgnak a harangok és szól az orgona, leesik a főoltár függönye és gyertyalángoktól körülveve megjelenik a feltámadott üdvözítő képe. Ez a feltámadás, ezzel a nagyheti szertartások véget értek. Mise végétével megzúdul még a „Magnificat”, melynél sokszor a nép is énekel. Még pedig latinul, négyes hangon és a nép széjjeljeszik. És délután? Altiános séta, hogy megnézzék a „római különlegesség”-et, a római fűszerkereskedők, turka és sajtárusok búsvéti kiállításait. A nagybójt ugyan csak búsvét napjával végződik nem is nyul hűsöz az olasz vásárnap reggelen előt, de azért nagyszombat délutánján már végig legelteti szemét mindazon, mi szemzájának kell mes.

— **Felhívás a keresztény szövetkezeti ügy barátaihoz!** Napjainkban alig van intézmény, mely sikeresebben, határozottabban mozdítaná elő a nép anyagi és ezzel együtt erkölcsi jólétét is a szövetkezeteknél. A hitélet és fogyasztási, árubeszerzési, értékesítő-szövetkezetek szabadják től a kis embert, a népet az anyagi függés, az anyagi rabszolgaság lealázó állapotából; a szövetkezetek mentik ki népünket az uszorosok karmai közül, a szövetkezetek nevelik a népet gazdaságilag önállóvá, függetlené a nagy tőkének uralma, befolyása alól, a szövetkezetek mozdítják elő legelső sorban a nép anyagi helyzetének javulását, könnyítik megélhetésének terheit; teszik lehetővé kisgazdaságában a jövedelmező befektetéseket.

A szövetkezetek ezen áldásos eredményeinek telismerése az utóbbi években edes hazánkban is tövös mozgalmat idézett elő a szövetkezeti ügy terén és alig néhány év leforgása alatt több százza menő szövetkezet alakult meg mindenfelé, melyek közül nem egy már is sikereiben, eredményeikben gazdag működést fejt ki.

Legtöbbje azonban ezen szövetkezeteknek, önmagukra hagyatva, súlyos nehézségekkel küzd. Erők nehézségeit az ügyvitelnek, az ügykezelésnek, mely kereskedelmi szakismeretet tetelez föl; fogyasztási szövetkezeink pedig különösen érzik nehézségeit az árubeszerzésnek mely ezen szövetkezetek sikeres működésének alapját képezi. Szövetkezeink tehát így önmagukra hagyatva sem a kellő működést nem képesek kifejtetni, sem azon eredményeket létrehozni, melyek megvalósítását a szövetkezetektől várniok és reményelnök.

Ennek fölismerése indított minket arra, hogy megalakítsuk a fővárosban a Keresztény Szövetkezet Országos Központját melynek célja s feladata leend a keresztény szövetkezeti ügyet előmozdítani, új szövetkezetek alakulását elősegíteni, a meglévő szövetkezeteket működésükben vezetni, a fogyasztási szövetkezetek árubeszerzését közvetíteni.

Nagyon természetes azonban, hogy minden cél megvalósítására az Országos Központnak anyagi eszközökre van szüksége, a melyet a létező szövetkezetek hozzájárulása ma még teljesen nem képes fedezni, különösen az első időben, midőn a berendezkedés, az ügykezelés megindítása nagy költségeket igényel. A szövetkezeti ügy barátaihoz, a keresztény magyar nép érdekeinek előmozdítóhoz fordulunk tehát felhívásunkkal, bizalommal kérve mindnyájukat, hogy a Keresztény Szövetkezetek Országos Központjához mint pártoló tagok csatlakozni s a szövetkezeti ügyet filléreikkel előmozdítani, támogatni sziveskedjenek.

Alapszabályaink értelmében az Országos Központ pártoló tagjai lehetnek a keresztény szövetkezeti ügy felvirágzását előmozdítani kívánó egyesek (férjak és nők), kik évenként tetszés szerinti, de legalább is 5 frt évi összeggel járulnak a keresztény szövetkezeti ügy előmozdításához. A jelentkezéseket s a tagdíjakat kérjük a Keresztény Szövetkezetek

Országos Központja címére (Budapest, IV., Molnár-utca 11., Kath. Kőr) küldeni.

Bizalommal hisszük és reméljük, hogy keresztény magyar néptünk barátai meg fogják hallani lelkesítő szavainkat és tömegesen fognak sietni támogatására a nagyfontosságú ügynek, melynek zászlóját kibontottuk. Akarjuk, hogy keresztény néptünk anyagi helyzetét segítsünk; akarjuk, hogy néptünk anyagi tekintetben függetlene legyen minden befolyás alól, s csak saját magára az összetartás, a szövetkezésben rejlő erőre támaszkodjék; akarjuk, hogy a szövetkezetek erkölcsi befolyásukat, erkölcsi hatásukat a kereszténység magasztos erkölcsi törvényeinek szellemében gyakorolják; akarjuk, hogy az anyagi, a gazdasági élet is keresztény alapokon nyugodjék.

Mind ezen törekvések megvalósítása, mint a külföldön ugy nálunk is nem a kormányzat, nem a politikai pártok, hanem a keresztény társadalom feladata és kötelessége.

Mindeme törekvéseinkben számítunk támogatására azoknak, kik barátai a magyar néptnek, a kereszténységnek s a keresztény Magyarországnak. Zászlóinkra e jelszavak vannak felírva: a jó velünk együtt érez, a ki öbajtja, hogy ez az ország, ez a nép a jövő évezredben is keresztény es magyar maradjon, az csatlakozzék a kibontott lobogóhoz, az siessen támogatásunkra.

Isten veitük! Budapest, 1899. március. Zichy Aladár gróf, a Keresztény Szövetkezetek Országos Központjának elnöke. Dr. Giesswein Sándor, Dr. Major Ferenc, alelnökök.

I R O D A L O M.

* **Utmutatás a szőlőművelésre**, különös tekintettel a *filoxera* által elpusztított szőlők felejtására emen hatalmas, 300 oldalas, 143 ábrával, 262 rajzzal ellátott munkát adott ki a földművelésügyi m. kir. miniszter. Az egész munka IX. részből áll. Az I. rész érthető módon a szőlőtelep *tervezéséről*, szóval a talaj, a fekvés, a különböző fajú anyok megválasztásáról nyújt felvilágosítást. A II. részben a talaj elkészítéséről van szó. Ez a rész — úgy találjuk — sok, aprólékos felesleges dolgot tartalmaz. A III. részből az amerikai szőlőveszteszaporító anyatelepek készítését s kezelését lehet könnyedén megtanulni. A IV. r. általában a szőlőösszök kezeésével foglalkozik. Az V. r. mely a legterjedelmesebb, részletes, aprólékos utmutatást ad az *oltványkészítés* módjairól. Majd az oltványösszök telepítéséről és kezeléséről olvashatni (VI. r.); a VII. r. pedig igazi gyakorlati oktatást nyújt a szőlőkezelés állandó munkáiról. De nem felejtkez meg a munka az okozott károk bajánál orvoslási módjairól sem (VIII. r.). Majd a nagyon is elterjedt székenegezés-t s a peronoszpóra ellen való védekezést ismerteti. A *Függelék* az 1896. V. t. e. s ennek végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket és utasításokat tartalmazza. Nyugodt lelkiismerettel elmondhatjuk, hogy e munka, ha szélesebb körben el fog terjedni, hivatva lesz pangásnak indult szőlőművelésünkt pár év alatt hajdani virágzására emelni. Hogy pedig mentő jobban e terjedhessen a rendkívül diszesen és csinnal kiállított munka, arról a földmiv. m. n. ügy gondoskodott, hogy árát nevétségben esekély összegben — *egy koronában* — szabta meg. Ezenkívül mindazon *lelkészeknek és tanítóknak*, kik ez ügyben egyszerű levelezőlapon a földmiv. m. kir. miniszrt. szőlészeti osztályához fordulnak, *ingyen* küldi. Valóban jól tennék szőlőtermelő vidékeken állomásozó tanítóink és lelkészeink, ha e munkát érdekelt hveikkel mihamarább megismertetni törekednének. Mi a magunk részéről a diszes munkának csupán nyelvezete ellen emelünk kifogást, mely imitt-amott nyelvünk vaskorszakára emlékeztet. Hasonló vállalatoknál jól tennék az intéző körök, ha az ily szakmonkákát nyelvi szempontból nyelvész emberekkel felülvizsgáltatnák.

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. Irodalmi Társulat. Felelős szerkesztő: **Körödy Péter dr.**

Szerkesztőtársak: **Bálinth György, Péter János dr., Wagner Sándor, Zlamal Ágost.**

Nyomatott Papp Györgynél a püsp. lyc. könyvnyomdában Gyulaféhvárt.